

Обшалов Сергій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
декан факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Успіх боротьби зі злочинністю залежить від ефективності застосовуваних оперативно-розшукових заходів та проведених слідчих дій, а для цього необхідне їх чітке та розумне правове забезпечення. Нормативно, всі заходи та дії працівників органів дізнання, слідчих, прокуратури, суду та пенітенціарної служби врегульовані основним законом України – Конституцією, Законами, кодексами України та внутрішньовідомчими наказами, розпорядженнями й вказівками, що безпосередньо стосуються здійснення їх діяльності при виконанні конкретно визначених завдань. При цьому, ставлячи в основу своїх дій забезпечення прав та свобод громадян (Конституція) та здійснення об'єктивного кримінального судочинства, які є загальними, кожні з перерахованих галузей мають виконувати й окремі свої завдання, що передбачені законодавством тільки для них. Для прикладу, можна зазначити виконання завдань оперативно-розшукової діяльності – ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», в якій йдеться, що завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривною діяльністю спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [1]. Тобто, крім завдань щодо забезпечення кримінального судочинства, суб'єктам оперативно-розшукової діяльності необхідно здійснювати свою діяльність з метою отримання відповідної інформації, реалізація якої надасть змогу забезпечити безпеку громадян, суспільства і держави. Крім того, оперативно-розшукові заходи, що проводяться працівниками оперативних підрозділів в рамках здійснення кримінального судочинства, в частині випадків виходять за межі існуючого кримінального провадження, яке починається з порушення відповідної справи.

Для належного забезпечення протидії злочинності силами та засобами оперативно-розшукової діяльності, на наш погляд, потрібно чітко розмежувати сфери її застосування та корисність для сучасного

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

суспільства. Послідовно розкриваючи завдання, що Законодавство ставить перед оперативним підрозділами правоохоронних органів, слід відмежувати наступні основні напрями застосування оперативно-розшукової складової у протидії злочинності: пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій; отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. І якщо перший напрям фактично повністю повинен забезпечувати припинення та розкриття, а згідно нового кримінального процесуального кодексу – розслідування кримінальних правопорушень, то другий може містити суспільну користь й поза межами кримінального провадження, тобто повинен вирішувати питання попередження негативних явищ, подій, навіть тих, що не врегульовані чи не достатньо врегульовані чинним законодавством, але можуть призвести суттєву шкоду. Більше того, Кримінальний процесуальний кодекс визначив основними завданнями кримінального провадження захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [2]. І якщо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду є достатньо аргументованим та підкріпленим змістом конкретних статей, то питання захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, на нашу думку, потребує додаткового розгляду. Згідно з тлумачення слова «захист» - (недопущення вчинення злочину) [3]. Кодекс більше розкриває процедурний порядок поновлення прав і свобод, відшкодування шкоди і т. ін. у зазначеному напрямку. Питання ж попередження (недопущення, припинення) кримінальних правопорушень покладається на слідчого, який є офіційною і публічною особою та оперативні підрозділи (ст. 41), які можуть виконувати письмові доручення слідчого, користуватися, при цьому його правами, але «не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора». З огляду на те, що більшість злочинів можна розкрити за допомогою переважно негласних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, оскільки злочинці, при їх вчиненні, усіляко намагаються замаскувати чи знищити сліди злочину, по

можливості зменшити кількість очевидців та свідків, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, потребує більш розгорнутого вигляду.

Найбільш дискусійним є було й залишається питання щодо визначення сутності та змісту оперативно-розшукової діяльності, її основного призначення – негласного виявлення інформації, що може бути доказами за кримінальним провадженням. Для нас становлять інтерес переважно негласні оперативно-розшукові заходи, хоча в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що оперативно-розшукова діяльність – це система гласних та негласних оперативно-пошукових заходів, лише тому, що розробкою гласних заходів займаються вчені в галузі криміналістики, кримінального процесу, адміністративної діяльності тощо, а визначення і вдосконалення негласних заходів є предметом дослідження науки – оперативно-розшукового права, яке юридично, на жаль, досі не знайшло законодавчого та теоретичного визнання й закріплення. Визначені та нормативно закріплені у відомчих наказах права оперативних підрозділів щодо здійснення оперативно-розшукових заходів не завжди знаходять можливість їх застосування у подальшому кримінальному провадженні. Після введення у Кримінальний процесуальний кодекс негласних слідчих (розшукових) дій, згідно опитувань оперативних працівників, останнім більш зручно користуватись саме ними, а не оперативно-технічними заходами, оскільки у подальшому менше питань виникає при легалізації отриманих даних. У той же час, анкетування з цього питання дозволило виявити втрату оперативності, підвищення рівня розшифровки самих дій, внаслідок чого ефективність їх проведення є не досить високою. Більше того, велика кількість справ кримінального провадження, «зациклення» лише на здійсненні НСРД, не дає працівникам оперативних підрозділів можливості використання усього арсеналу сил, засобів, форм та методів оперативно-розшукової діяльності [4], що передбачені прямими таємними наказами.

Дискусія з цього приводу не є безпідставною. Для одних слова «можуть бути використані як докази у кримінальному судочинстві» дає можливість розвивати й удосконалювати, а для інших – можливість не враховувати оперативно-розшукові дані у кримінальному судочинстві, переважно тоді, коли відсутні спеціальні знання в галузі оперативно-розшукового права. При цьому, в практичній діяльності оперативних підрозділів оперативно-розшукові заходи, що слугують цілям кримінального судочинства, можуть виходити за межі кримінального провадження як до їх порушення (оперативно-розшукові правовідносини) так і після їх закриття (кримінально-виконавчі правовідносини).

Список використаних джерел:

1. Закон України Про оперативно-розшукову діяльність : наук. - практик. коментар. / Я.Ю. Кондратьєв, І.П. Козаченко, І.Ф. Обушевський – К.: РВВ МВС України, 1993. –120 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х.: Одісей, 2012. -360 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.

4. Дослідження автора (анкетування 753 працівників оперативних підрозділів у 2009-2014 рр.).

Петрова Ірина Анатоліївна,

доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник

Харківського НДІСЕ

ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

Снігерьев Олександр Петрович,

доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник

Харківського НДІСЕ

ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

ДО ПИТАННЯ ТАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів має велике значення в одержанні доказів у кримінальному провадженні. При цьому слід зауважити, що спеціальні знання в кримінальному судочинстві необхідні для вирішення важливих питань у різних галузях знань з метою розкриття, розслідування та попередження злочинів. Значимість залучення спеціальних знань обізнаних осіб для ефективного розслідування підкреслюють провідні науковці. Так, М. К. Каминський зауважує, що слідчий та інші учасники кримінального провадження частіше стикаються з потребою залучення до процесу розслідування все більш складних об'єктів, органічно пов'язаних з минулою подією злочину. І від того, наскільки зрозуміло механізми їх утворення та зв'язки цих об'єктів з різними сторонами злочинної діяльності, діями, операціями та рухами індивідів – суб'єктів злочинної діяльності, у багатьох випадках залежить розуміння і актів активності, засобів та умов, в яких вони здійснені [1, с. 67]. Дослідженню проблем застосування спеціальних знань та участі обізнаних осіб у кримінальному провадженні приділялась увага у роботах Р. С. Белкіна, Л. Г. Бордюгова, Є. Є. Демидової, Л. Н. Деречі, В. В. Коваленка, Г. Малевскі, В. Ю. Шепітька та ін.